

Міхно О. Олександр Залужний – співробітник УНДІПу. *Промова на засіданні «круглого столу» до 130-річчя від дня народження Олександра Залужного (1886-1938), 15 грудня 2016 р. (Київ, Кловський ліцей)*

Олександр Міхно

Олександр Залужний – співробітник УНДІПу

Промова на засіданні «круглого столу» до 130-річчя від дня народження Олександра Залужного (1886-1938), який відбувся 15 грудня 2016 року у Кловському ліцеї. У роботі «круглого столу» взяли участь доктор педагогічних наук, академік НАПН України Ольга Сухомлинська, директор Педагогічного музею України, кандидат педагогічних наук Олександр Міхно.

Ключові слова: Олександр Залужний, педологія, Український науково-дослідний інститут педагогіки, Педагогічний музей України, «Педагогічні републікації»

Olersandr Mikhno

Oleksandr Zaluzhnyi - employee of the Ukrainian Research Institute of Pedagogy

Speech at meetings of the "round table" to the 130th anniversary of the birth of Alexander Zaluzhny (1886-1938), which took place on December 15, 2016 in Klovsky Lyceum. The round table was attended by Doctor of Pedagogical Sciences, academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine Olga Sukhomlynska, director of the Pedagogical Museum of Ukraine, candidate of pedagogical sciences Olersandr Mikhno.

Key words: Oleksandr Zaluzhny, pedology, Ukrainian Research Institute of Pedagogy, Pedagogical Museum of Ukraine, "Pedagogical Re-publications"

Доброго дня. Мій виступ стосується одного й, мабуть, найважливішого періоду в життя О. Залужного – другої половини 1920-х – першої половини 1930-х. Його життя і творчість цього періоду точно збігається з характеристикою, яку дав цим рокам Орест Субтельний у своїй книзі «Україна: історія», а саме: новаторські 20-ті, драматичні 30-ті.

Готуючи цей виступ, я зрозумів, що детально і глибоко висвітлити тему у виступі навряд чи вдасться, оскільки в цих кількох роках було стільки новаторського, скільки драматичного, що не і вистачить цілого дня, щоб адекватно відобразити все написане О. Залужним у цей період, не кажучи вже про долю самого педагога. Тож мій виступ буде скоріше свого роду невеликим роздумом про О. Залужного у період, коли він працював в УНДІПі.

А розпочати хочу з такого спостереження: О. Залужний є нетиповим українським вченим-педагогом. Нетиповість ця виявилася зримо вже у його зовнішності, я б сказав, голлівудській зовнішності. Гідним голлівудського трилера є і його життя.

Народившись у Апостоловому на Дніпропетровщині, він певний час проживав і навчався у Франції, далі доля закинула його на інший край світу – Владивосток, Японія, потім Харків, і, зрештою – Москва.

Отже, у 1924 році Олександр Залужний повернувся в Україну, де відразу долучився до наукової роботи.

Оселився Олександр Самійлович у Харкові, де в той час працював Народний комісаріат освіти України, навколо якого концентрувалися найкращі наукові кадри.

У 1926 році було створено Український науково-дослідний інститут педагогіки. 4 грудня 1926 року було затверджено структуру УНДІПу. Директором було призначено О. Попова. Секцію колективознавства очолив О. Залужний.

Ось будівля на вул. Алчевських, 29 (раніше Артема), де знаходився УНДІП у 1920-х роках. Як співробітник інституту, в ці роки Олександр Самійлович багато публікувався. Усього за період роботи в УНДІПі педагог опублікував понад **50 праць**.

Тематика його наукових праць досить різноманітна: тестування, розроблення термінологічно-понятійного апарату, переклади українською мовою праць відомих зарубіжних педагогів, наприклад: С. Брукса “Раціоналізація шкільної праці в Америці”(1926), В. Монро “Педагогічні тести та вимірювання”(1927), Е.Торндайка “Психологія арифметики” (1926). І, звичайно ж, головна його тема: теорія та практика колективу.

Багато написано про те, що науковий доробок ученого зазнав різкої критики на дискусійній сесії УНДІПу, що відбулася 15 – 20 лютого 1931 року, про те, що починаючи з 1932 року, тон критики кардинально змінився. Це уже була нищівна критика, яка закінчилася звільненням педагога з УНДІПу та витісненням його із усіх сфер активного громадського та наукового життя.

Я не буду переповідати, але продемонструю це наочно.

Цього року Педагогічний музей підготував черговий випуск видавничої серії «Педагогічні републікації» - книгу «УНДІП на сторінках педагогічних журналів 1926-1976 рр.». Я коротко спинюся на тих матеріалах з цієї книги, де згадується ім'я Залужного і які, яскраво демонструють, що ж відбувалося в УНДІПі.

Отже, 1929 рік, стаття «Український Науково-Дослідчий Інститут Педагогіки в Харкові» [Стаття директора інституту О. Попова]. - Шлях освіти. — 1929. — №8—9. — С. 130—138

Секція колективознавства (керівник проф. О. С. Залужний) за останні роки багато працювала над визначенням самого поняття дитячого колективу, його структури, законів його розвитку та методики його дослідження. ... За останній час секція колективно працювала над експериментальною роботою на тему «Методика прищеплення навичок організованості в шкільній групі», для чого в низці шкільних груп поставлено педагогічний експеримент, переведено тестове обслідування, протягом року провадилось спостереження та збирались додаткові відомості за окремими схемами.

Тобто, як бачимо, цілком виважена, ґрунтовна характеристика діяльності секції.

Стаття 1931 р. «На повороті» [Про підсумки дискусійної сесії УНДІПу щодо теорії педагогіки в Радянській Україні]. - Радянська освіта. — 1931. — № 3—4. — С. 1—5.

15—21 лютого цього року відбулася в Харкові семиденна дискусійна сесія УНДІП. Дискусійна сесія заслухала три доповіді: Ю. Горбенка — огляд сучасного науково-педагогічного фронту, І. Соколянського — основні

проблеми вчення про поведінку, О. Залужного — основні проблеми вчення про колектив.

Соколянський і Залужний в порядку самокритики чітко й виразно висвітлили певні збочення в своїй попередній науково-дослідницькій роботі, засудили їх і відмежувалися як від цих своїх збочень, так і від того їх повторення чи навіть поглиблення, що мали місце в працях інших педагогів, що йшли слідом за Соколянським чи Залужним.

Як бачимо, суха констатація факту каюття.

Далі, як кажуть, більше.

Стаття за травень 1931 року «За марксо-ленінську теорію в педагогіці (Радянська освіта. — 1931. — № 5. — С. 33—38.)

розгортаючи велику науково-педагогічну роботу, провідні робітники цієї української групи збивалися з засад діалектичного матеріалізму, розглядаючи педагогіку як науку, що є частина природознавства. Це неминуче вело до механістичних позицій...Така концепція відбилася також на побудові теорії педагогіки колективу (проф. Залужний), вносячи в неї механістичні елементи й трактування колективу як абстрактної, надісторичної категорії, що затушковувала його класовий характер.

Тут уже явні звинувачення

Але апогей — це стаття 1934 року «Очистимо дошкільний фронт від шкідливого ворожого впливу «Харківської школи» (За комуністичне виховання дошкільника. — 1934. — № 2. — С. 53—56)

Кілька останніх років на Україні на ділянці педагогічної теорії безроздільно панувала так звана «Харківська педагогічна школа» (Соколянський, Попов, Залужний та інш.), що являла собою фактично педагогічну фашистську школу українських націоналістів.

Цькування Залужного у педагогічній періодиці не припинилось, життя в Україні ставало нестерпним.

У 1935 році О. Залужний був змушений, услід за І. Соколянським, переїхати до Москви. Але і це його не врятувало...

Зрозуміло, що арешт, звинувачення, тортури і 15-хвилинний суд з розстрільним вироком — це суто НКВДистські методи знищення людини. Але все ж таки привід до цієї трагедії, як я відчуваю, має, скажімо так, «людське коріння», адже хтось же писав ті мільйони доносів. Олександр Самійлович був дуже талановитим вченим, науковцем-експериментатором, а його праці переконливо аргументовані й логічно вибудовані, позбавлені радянських ідеологічних конструкцій. Мабуть, саме цю наукову довершеність йому й не вибачили менш обдаровані «колеги». А далі — конвеєр уже працював на повну потужність...

Це, звичайно, мої суб'єктивні враження і відчуття.

Суд над О. Залужним тривав 15 хвилин.

Олександра Залужного розстріляли у вересні 1938 року.